

DE TOEKOMST VAN JONGEREN BOUWEN WE SAMEN!

Jongeren zijn onze toekomst! Toch hebben de jongeren van nu te maken met mentale druk, stress en psychische problemen, onzekerheid over werk en inkomen en ongelijke kansen op de woningmarkt. Het ontbreekt op dit moment aan een integrale aanpak om de toekomst van onze jongeren veilig te stellen, terwijl de overbelasting die zij ervaren en de urgentie om dit te adresseren steeds meer zichtbaar worden. Een belangrijke risicogroep lijkt te worden gevormd door de studenten in zowel MBO, HBO als op de universiteit. Zij ervaren in hoge mate druk, dit heeft (grote) gevolgen voor hun (psychische) gezondheid. Het roept de vraag op wat aan de overbelasting bij deze generatie studenten ten grondslag ligt en hoe we, vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid, mét en vóór studerende jongeren kunnen bouwen aan een voor hen kansrijke toekomst.

Aanleiding

Jongeren in Nederland behoren tot de meest gelukkige jongeren in de wereld, maar tegelijkertijd is er in de samenleving nog nooit zoveel van onze jongeren verwacht als nu¹. Diverse onderzoeken laten een generatie zien die prestatiedruk en overbelasting ervaren². In deze position paper focussen wij ons op de doelgroep studenten. Met veel van hen gaat het gelukkig goed. Maar tegelijkertijd draait de studententijd voor veel studenten in toenemende mate om het voldoen aan hoge verwachtingen: goede cijfers halen, bouwen aan een goed CV en een goede carrièrestart, naast het leiden van een rijk sociaal en gelukkig leven. De ervaren druk en overbelasting kunnen leiden tot psychosociale problemen zoals stress, emotionele uitputting, burn-out klachten, alcohol- of drugsproblematiek, eenzaamheid, angst, somberheid en zelfs suïcidaliteit. We zien dat dit vervolgens leidt tot studieproblemen, studievertraging en schooluitval².

Hoewel psychische problemen ontstaan vanuit een interactie tussen diverse interne en externe factoren, lijkt het gerechtvaardigd te stellen dat de context waarbinnen de student studeert in sterke mate bijdraagt aan mentale druk en de (verdere) ontwikkeling van problemen. Ook de relatie tussen studiecontext en problematisch gebruik van alcohol en andere drugs (zoals cannabis of Ritalin) mag niet onvermeld blijven. Deze psychosociale problemen blijven bestaan of ontwikkelen zich ook direct na de studie, blijkt uit onderzoek van TNO³: ook de jonge, pas afgestudeerde werknemer heeft te maken met toenemende stress op het werk, waardoor het risico op een burn-out voortduurt. Het stigma op psychische klachten en middelenproblematiek en het niet gewend zijn om hulp te vragen maken dat jongeren het bespreekbaar maken ervan moeilijk vinden en zij lang met klachten doorlopen. Jongeren die vervolgens aankloppen bij studentpsychologen moeten gemiddeld een aantal weken wachten, daar bovenop kunnen de wachtlijsten bij de jeugdzorg of (S)GGZ meerdere maanden tot een jaar bedragen. Dit leidt tot begeleidingsdruk in de onderwijsinstellingen, en soms tot een crisissituatie voor de individuele student.

¹ Kleinjan, M (2018). *De onderste steen boven*. Inaugurale rede Universiteit Utrecht, Trimbos Instituut.

² Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2018) *Essay Over Bezorgd*; RIVM (2018) *Volksgezondheid Toekomst Verkenning-2018*, Dopmeijer, J.M. (2018) *Factsheet Onderzoek Gezondheid, Studieklimaat en studiesucces 2018*, Hogeschool Windesheim; Radboud Universiteit (2018): <https://www.voxweb.nl/nieuws/zorgen-om-eenzaamheid-onder-studenten>

³ <https://nos.nl/artikel/2309986-werkdruk-en-prestatiedrang-1-3-miljoen-werknemers-met-burn-outklachten.html>

Maatschappelijke ontwikkelingen en de gevolgen voor de student

In het maatschappelijke debat is er steeds meer aandacht voor de mentale druk en psychische klachten van jongeren^{3,4,5} en wordt door de SER naar onze mening een essentiële vraag gesteld: *in hoeverre zijn jongeren voldoende toegerust om zich te kunnen ontplooiën en om een zelfstandig bestaan op te bouwen?*

Ons antwoord hierop is dat onder de jongeren in ieder geval veel studenten onvoldoende toegerust zijn, en dat dit eveneens geldt voor de onderwijsinstellingen en de samenleving in het algemeen. De prestatiedruk van studenten is geworteld in een veel bredere maatschappelijke context. Een samenleving die steunt op individualisering, competitiedrift en prestatiegerichtheid ziet een stijging van het aantal mensen dat kampt met stress, gevoelens van druk, angst en somberheid⁶, niet alleen bij studenten. Jongeren vormen hierbinnen echter een kwetsbare groep, omdat hun persoonlijkheid en identiteit nog volop in ontwikkeling zijn. Daarnaast zijn de consequenties van diverse overheidsbesluiten die de afgelopen jaren zijn genomen sterk voelbaar voor jonge mensen.

Jongeren worden ook hard geraakt door de omslag naar de huidige participatiemaatschappij, want een groeiend aantal van hen is zwaar belast met mantelzorgtaken⁷. Hoewel het streven naar een inclusief studieklimaat in opkomst is binnen het onderwijs en er bij diverse onderwijsinstellingen inmiddels maatwerkregelingen en financiële regelingen bij belemmerende persoonlijke omstandigheden geborgd zijn, is een deel van het huidige onderwijssysteem nog steeds veelal gericht op het behalen van snel rendement en is daardoor weinig flexibel. Een hoge BSA-norm en het leenstelsel zorgen bij veel studenten voor dagelijkse zorgen over hun studievoortgang en studiekosten. Daar komen nog eens zorgen bij om de toenemende flexibilisering op de arbeidsmarkt, hetgeen hun kansen op een vaste baan en de woningmarkt belemmert. Persoonlijke ontwikkeling en stappen naar het volwassen leven kunnen hiermee worden bemoeilijkt.

Steeds meer onderwijsinstellingen nemen de signalen van studenten serieus. Zij zoeken naar manieren om actie te ondernemen daar waar de stressproblematiek raakt aan het onderwijs en studievaardigheden, maar worstelen met de vraag hoe dit vraagstuk aan te pakken en welk deel van dit vraagstuk hun verantwoordelijkheid is. Daar komt bij dat voor het realiseren van een aanpak met partijen buiten het onderwijs, zoals werkgevers en de gezondheidszorg, samenwerking noodzakelijk is en men hier vaak op bestaande schotten stuit. Voor een integrale aanpak vanuit de onderwijsinstelling is door een aantal samenwerkende onderwijsinstellingen, studentenbonden en partners in 2018 een handreiking gedaan met het Actieplan Studentenwelzijn⁸. Maar dat is niet genoeg. Omdat het vraagstuk het onderwijs en de individuele student overstijgt, in termen van zowel oorzaken als oplossingen, is het noodzakelijk dat de verantwoordelijkheid hogerop en gezamenlijk wordt opgepakt.

⁴ Jongvolwassenentop (2017) *Manifest Samen, slim en slagvaardig kansen creëren voor minder zelfredzame jongeren*.

⁵ Sociaal-Economische Raad (2019): *Verkenning. Hoge verwachtingen, kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019*.

⁶ Verhaeghe, P. (2018): <https://www.brainwash.nl/bijdrage/hoedeze-maatschappij-eenzame-individuen-creert>

⁷ <https://www.scienceguide.nl/2019/05/studie-en-mantelzorg-is-uitdaging-voor-student-en-voor-de-instelling/>; Dopmeijer (2018) *Factsheet Onderzoek Gezondheid, Studieklimaat en studiesucces 2018*, Hogeschool Windesheim.

⁸ <https://www.windesheim.nl/over-windesheim/nieuws/2018/april/actieplan-studentenwelzijn-pleit-voor-integrale-aanpak/>

Pleidooi voor integrale aanpak voor studenten en ontschotting

De grote vraag is wie de zorg voor de jonge student tot zijn verantwoordelijkheid rekent. Wat opvalt is dat het debat omtrent het verminderen van druk bij studenten zich veelal focust op de verantwoordelijkheid van de individuele student en de onderwijsinstellingen en een curatief perspectief kent. Wij pleiten ervoor dat het vraagstuk van kansen en belemmeringen voor jongeren (studenten) vanuit een breder, preventief perspectief wordt benaderd, waarin het welzijn van álle jongeren en studenten centraal komt te staan, met of zonder psychische problemen. Daarnaast pleiten we voor specifieke aandacht voor de context waarbinnen de student studeert.

Het jongerenvraagstuk overstijgt departementen, evenals de schotten van onderwijs- en zorginstellingen, bedrijven en de woningmarkt. In het bevorderen van kansen en het terugdringen van belemmeringen voor álle jongeren, inclusief studenten, zijn ontschotting en interdepartementale samenwerking absoluut noodzakelijk. Het vraagstuk vraagt om een gedegen probleemanalyse op diverse deelgebieden en vergt vervolgens een integrale aanpak vanuit een integrale infrastructuur: een interdepartementale stuurgroep die nauw samenwerkt met stakeholders vanuit onderwijs, zorg, welzijn, het bedrijfsleven en de woningmarkt, maar bovenal ook met jongeren en studenten zelf. Hierin is met name een samenwerking tussen de departementen van OC&W, VWS en SZ&W noodzakelijk, omdat de inhoud van het jongerenvraagstuk zich met name op het snijvlak van deze departementen bevindt.

Concreet bepleiten wij het volgende:

- Vorm een interdepartementale stuurgroep of taskforce en pak dit vraagstuk in gezamenlijke verantwoordelijkheid op.
- Investeer in wetenschappelijk onderzoek specifiek gericht op kansen en belemmeringen voor jongeren. Vertaal uitkomsten naar beleid waarmee belemmeringen voor jongeren worden verkleind en kansen worden vergroot.
- Investeer in de mentale gezondheidsvaardigheden van jongeren waardoor zij zelf kunnen signaleren hoe het met hun (psychische) gezondheid en welzijn gesteld is en hier zoveel mogelijk zelf regie over kunnen voeren. Begin hier vroeg mee door preventieprogramma's aan te bieden die zijn ontwikkeld door deskundigen en jongeren zelf en maak deze onderdeel van de onderwijsprogramma's vanaf het basisonderwijs tot en met het hoger onderwijs.
- Versterk daarnaast de signaleringsfunctie van ouders en onderwijsinstellingen, zodat ook zij vroegtijdig psychische problemen en problematisch middelengebruik kunnen signaleren en de jongere kunnen begeleiden binnen de school en, indien nodig, hulp in kunnen schakelen buiten de school. Investeer onder meer in de deskundigheidsbevordering van docenten en leerling- of studentbegeleiders op het gebied van vroegsignalering van psychische problemen, problematisch middelengebruik en doorverwijsmogelijkheden.
- Versterk de samenwerking tussen onderwijsinstellingen en gezondheidszorg (GGZ en Verslavingszorg) zodat de doorstroom naar zorg wordt bevorderd.
- Versterk de jeugdzorg en (S)GGZ: verbeter de doorstroom door het verminderen van wachtlijsten waardoor jongeren hulp krijgen wanneer ze dit nodig hebben.
- Roep onderwijsinstellingen op om onderzoek te doen naar factoren in het onderwijssysteem en de onderwijscultuur die de ruimte voor ontwikkeling van jongeren belemmeren, evenals (in het geval van studenten) de studeerbaarheid. Van belang is dat hierbij gekeken wordt naar openheid en stigma, de balans tussen ambitie en persoonlijke begeleiding, sociale cohesie, de invloed van de huidige bekostigingssystematiek, de opbouw van en flexibiliteit in curricula in het geval van persoonlijke omstandigheden, de kansen op een goede stageplaats, het BSA en de invloed van het leenstelsel.

- We roepen de overheid op om te investeren in begeleidingsprogramma's gericht op diversiteit en de ondersteuning van specifieke doelgroepen, zoals studenten met een functiebeperking, studerende mantelzorgers, jong studerende ouders, transgender studenten en internationale studenten, van wie bekend is dat zij een hoger risico lopen op studieproblemen.
- Bij de introductie van nieuw beleid of bij aanpassing van bestaand beleid, zal men zowel op overheids- als op instellingsniveau, de eventuele effecten daarvan op het welzijn van jongeren en studenten in ogenschouw nemen.

Conclusie

Jongeren zijn onze toekomst! Omdat het bouwen aan een goede toekomst (ook) voor steeds meer studerende jongeren in het gedrang gekomen is, roepen ondergetekenden op om in gezamenlijkheid te werken aan de vraagstukken rondom mentale druk, preventie van psychische problemen en problematisch middelengebruik, tijdige en passende hulpverlening, toegankelijk onderwijs en het vergroten van kansen op de arbeids- en woningmarkt na de studie. Door samen te werken en te ontschotten kunnen we aan een toekomst bouwen waarin jongeren hun talenten kunnen benutten, met betekenisvol werk en een inkomen waarmee ze in staat zijn om een woning te kopen en eigen keuzes te maken. We pleiten dan ook voor een integrale aanpak met interdepartementale aansturing, in samenwerking met jongeren en diverse stakeholders op het gebied van preventie, welzijn, zorg, onderwijs, huisvesting en werkgelegenheid. De toekomst van jongeren bouwen we samen!

Deze position paper is opgesteld door de Stuurgroep van het Landelijk Netwerk Studentenwelzijn in samenwerking met:

- Jolien Dopmeijer (Stuurgroep Landelijk Netwerk Studentenwelzijn, Hogeschool Windesheim)
- Marieke de Bakker (Stuurgroep Landelijk Netwerk Studentenwelzijn, Universiteit Utrecht)
- Ger Boonen (Stuurgroep Landelijk Netwerk Studentenwelzijn, Radboud Universiteit)
- Maarten van Os (Stuurgroep Landelijk Netwerk Studentenwelzijn, Hogeschool Rotterdam)
- José Theulen (Stuurgroep Landelijk Netwerk Studentenwelzijn, Fontys)
- Stephanie Keizer (Stuurgroep Landelijk Netwerk Studentenwelzijn, Codarts)
- Team Expertisecentrum Inclusief Onderwijs (ECIO) (Stuurgroep Landelijk Netwerk Studentenwelzijn)
- Rob Bovens (lid Landelijk Netwerk Studentenwelzijn, Tranzo, Tilburg University)
- Sirra Alofs (Universiteit Utrecht, voormalig bestuurslid Interstedelijk Studenten Overleg)
- Martha de Jonge (Trimbos Instituut)